

ks. mgr lic. Paweł Twardowski

Streszczenie pracy doktorskiej pod tytułem:

***Dowodzenie w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa
w wyrokach III instancji Sądu Kościelnego Diecezji Radomskiej
po promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku***

Kanoniczny proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa jest konkretnym wyrazem troski Kościoła o tych swoich wiernych, którym małżeństwo się rozpadło i chcą oni wyjaśnić oraz uregulować własną sytuację prawną w Kościele. Prawda, którą trybunał kościelny ogłasza w takim procesie, jest autorytatywną, wiążącą wypowiedzią, dotyczącą małżeństwa dwojga osób, opartą na przyporządkowaniu norm kanonicznych i faktów, które miały miejsce w momencie zawierania małżeństwa. Na te same prawdy strony procesowe mogą budować swoje przyszłe życie.

Poszukiwanie i dotarcie do prawdy o nieważności konkretnego małżeństwa może nastąpić już na poziomie jednej instancji procesowej, co umożliwiły przepisy motu proprio papieża Franciszka *Mitis Iudex Dominus Iesus* z dnia 15 sierpnia 2015 r., znosząc wymóg podwójnego wyroku afirmatywnego dla zawarcia nowego małżeństwa, zgodnie z kan. 1679 KPK/MIDI. Wcześniej, począwszy od 3 listopada 1741 roku, a więc przez 274 lata, obowiązywała w Kościele zasada, zgodnie z którą wyrok orzekający po raz pierwszy nieważność małżeństwa, aby stał się prawomocny, musiał zostać potwierdzony przez trybunał II instancji. Obecne przepisy natomiast stanowią, że już pierwszy wyrok *pro matrimonii nullitate*, od którego nie została w przewidzianym czasie złożona apelacja, podlega wykonaniu. Początkiem drogi do tak doniosłej zmiany, z punktu widzenia doktrynalnego i praktycznego, była dokonana przez papieża Benedykta XVI aprobata na okres trzech lat pięciu specjalnych kompetencji Trybunału Roty Rzymskiej, z których pierwsza postanawiała, że wyroki rotalne, deklarujące nieważność małżeństwa mają charakter wykonawczy, bez potrzeby drugiego zgodnego wyroku.

Wiele jednak spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa, zanim owo odkrycie obiektywnej prawdy nastąpi, procedowane było i jest w dalszych instancjach, albo obecnie w wyniku apelacji stron procesowych czy obrońcy węzła małżeńskiego, albo wcześniej, zanim

przepisy wspomnianego wyżej motu proprio weszły w życie, również po apelacji stron procesowych bądź obrońcy węzła małżeńskiego, albo też na podstawie wymogu zawartego w zniesionym kan. 1682 § 1 KPK, aby wyrok stwierdzający po raz pierwszy nieważność małżeństwa wraz z aktami i ewentualnymi apelacjami został przesłany z urzędu do trybunału apelacyjnego. W ten sposób proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa wielokrotnie znajdował swój finał w III instancji.

Zgodnie z kan. 1444 § 1 n. 2 KPK, tylko Trybunał Roty Rzymskiej ma prawo rozpatrywać sprawy sądowe o stwierdzenie nieważności małżeństwa w III instancji, a wyroki rotalne mają największe znaczenie dla kształtowania i utrwalania jednolitości orzecnictwa kościelnego. Strony procesowe mogą jednak zwrócić się z prośbą do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej o udzielenie kompetencji do III instancji trybunałowi w kraju ich zamieszkania, co należy uznać za jeden z przejawów respektowania prawa wiernych do usunięcia wszelkiego rodzaju przeszkód, które mogłyby im udaremnić możliwość obrony swoich praw przed sądem.

Przedmiotem dysertacji jest prezentacja i omówienie kwestii dowodzenia w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa, jakie zakończyły się na poziomie III instancji, którą to instancją, w wyniku udzielenia kompetencji przez Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej, stał się Sąd Kościelny Diecezji Radomskiej oraz systematyzacja tej części jego orzecnictwa. Główny materiał źródłowy dla opracowania zarysowanego zagadnienia stanowią wszystkie wyroki III instancji Sądu Kościelnego Diecezji Radomskiej, których redaktorami jest dwóch wikariuszy sądowych: ks. prał. dr Stanisław Suwała – oficjał w latach 1992-2008 (4 wyroki) oraz ks. kan. dr Marek Polak – oficjał od 2008 roku do dnia dzisiejszego (70 wyroków). Ta proporcja wskazuje potrzebę szczególnego zwrócenia uwagi na wyroki coram Polak. Obecny wikariusz sądowy Sądu Kościelnego Diecezji Radomskiej stworzył bardzo bogatą bazę w przedmiotowym zagadnieniu. Należy przy tym dodać, że zredagował on również 1241 wyroków I instancji, co świadczy o ogromnym doświadczeniu orzecznictwem i szerokim warsztacie naukowym. W pracy oparto się na źródłach prawa takich jak: zbiory systematyczne – Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku, Kodeks prawa kanonicznego 1983 roku, Kodeks kanonów Kościołów wschodnich; nauczanie papieży – Benedykta XIV, Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka; dokument soborowy – Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*; dokumenty Kurii Rzymskiej – dekryty i reskrypty Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej oraz dokumenty Papieskiej Rady Teksów Prawnych i Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów; dokumenty Konferencji Episkopatu Polski; dokumenty biskupów – dekryty biskupa sandomiersko-

radomskiego i biskupów radomskich oraz inne pisma biskupów radomskich; inne dokumenty SKDR – dekrety wikariuszy sądowych i inne pisma. Poza tym przeprowadzenia poszczególnych analiz i wyciągnięcia wniosków dokonano w oparciu o polską i zagraniczną literaturę kanonistyczną, a także literaturę z zakresu psychologii i psychiatrii.

W pracy została zastosowana metoda dogmatyczno-prawna z zastosowaniem techniki badania dokumentów w formie orzeczeń z procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa oraz metoda historyczno-prawna, konieczna do analizy dokumentów historycznych i archiwalnych, gdyż tak należy potraktować wyroki III instancji Sądu Kościelnego Diecezji Radomskiej.

W pierwszym rozdziale omówiono cztery podstawowe środki dowodowe w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, a więc oświadczenia stron, dokumenty, zeznania świadków i opinia biegłego, przy jednoczesnym odwoływaniu do wybranych wyroków III instancji SKDR, a także poruszona została kwestia dowodu z domniemań oraz wizji lokalnej i oględzin sądowych.

Drugi rozdział dotyczy ukazania Sądu Kościelnego Diecezji Radomskiej w aspekcie jego historii, struktury organizacyjnej, funkcjonowania oraz składu personalnego, a także podjęcia kwestii wyznaczenia tegoż trybunału kościelnego przez Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej do rozpatrzenia spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa w III instancji i przedstawienia podstawy prawnej i procedury takiego udzielenia kompetencji. Zaprezentowane zostały również wszystkie przydzielone SKDR w ten sposób sprawy z podaniem informacji o czasie i miejscu zawarcia małżeństwa, okolicznościach wniesienia skargi powodowej, przebiegu spraw na poziomie I i II instancji, tytułach nieważności małżeństwa, zebranych materiale dowodowym, datach wyroków, a także okolicznościach przydzielenia każdej sprawy Sądowi Kościelnemu Diecezji Radomskiej i przebiegu procedowania w III instancji oraz wydaniu wyroku.

Wśród tychże spraw przedmiotem rozpatrywania były tylko dwa tytuły nieważności małżeństwa – niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej (kan. 1095 n. 3 KPK) oraz symulacja zgody małżeńskiej, całkowita lub częściowa (kan. 1101 § 2 KPK). W związku z tym dwa ostatnie rozdziały niniejszej pracy zawierają analizę orzecznictwa odpowiednio z pierwszego i drugiego z wyżej wymienionych tytułów.

W rozdziale trzecim autor podjął się omówienia wyroków z kan. 1095 n. 3 KPK, według podziału na poszczególne przyczyny psychiczne w postaci dziewięciu rodzajów zaburzeń osobowości (osobowość niedojrzała, osobowość paranoiczna, osobowość schizoidalna, osobowość antyspołeczna, osobowość z pogranicza, osobowość histrioniczna, osobowość

obsesyjno-kompulsyjna, osobowość unikająca, osobowość zależna) oraz alkoholizmu. Przy każdej przyczynie został omówiony jej aspekt psychologiczny oraz konkretne przykłady zachowań osób dotkniętych danym zaburzeniem, widoczne w opracowanych w wyrokach faktycznych podstawach orzeczenia. Poprzedziło to samą analizę procesu dowodzenia i wyprowadzania wniosków decyzyjnych.

Czwarty i ostatni rozdział pracy zawiera analizę wyroków z kan. 1101 § 2 KPK, w oparciu o podział na symulację całkowitą zgody małżeńskiej oraz dwa rodzaje symulacji częściowej (wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa i wykluczenie dobra potomstwa). Analiza procesu dowodzenia i wniosków decyzyjnych została poprzedzona omówieniem aspektu teoretycznego wymienionych wyżej rodzajów symulacji zgody małżeńskiej.

Wprowadzeniem zarówno do trzeciego, jak i czwartego rozdziału jest sumaryczne omówienie opracowanych przez Sąd Kościelny Diecezji Radomskiej prawnych podstaw orzeczenia dotyczących tytułów niezdolności z przyczyn natury psychicznej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich oraz symulacji zgody małżeńskiej.

Dysertacja została zwieńczona przygotowanym przez autora aneksem, zawierającym wzory i przykłady pism związanych z wyznaczeniem przez Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej innego trybunału do rozpatrzenia sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa w III instancji, którego zawartość może stanowić praktyczną pomoc dla stron procesowych oraz trybunałów kościelnych.